

появи самої дисципліни осмислювали теорії знака, його рецепцію, значення та способи вияву. Уже із появою та утвердженням цієї науки у царині літературознавства проблема дослідження семіотичні теорії в контексті української фольклористики постала і залишається актуальною, і потребує подальшого вивчення.

Література

1. Вовк М. П. Вивчення фольклористичної спадщини викладачів класичних університетів України (XIX – XX ст.): метод. реком. до курсу «Українська народна творчість» для студентів філологічних факультетів університетів. Київ: Інститут педагогічної освіти і освіти дорослих НАПН України, 2014. 70 с.

2. Еко У. Роль читача. Дослідження з семіотики текстів / пер. з англ. М. Гірняк. Львів : Літопис, 2004. 384 с.

3. Кавун Л. Семіотичне літературознавство. Серія «Філологія» №3 (21). Львів. С.79-81.

НАЦІОНАЛЬНА ПРИРОДА ОБРАЗІВ-ХАРАКТЕРІВ У РОМАНІ «МАРУСЯ БОГУСЛАВКА» ІВАНА БАГРЯНОГО

Володимир Працьовитий,

*доктор філологічних наук, професор кафедри української літератури
імені академіка М. Возняка Львівського національного університету
імені Івана Франка, volodymyr.pratsovytyy@Inu.edu.ua*

Роман «Маруся Богуславка» (1957) Івана Багряного – це перша книга із задуманої трилогії «Буйний вітер», у якій письменник прагнув відтворити національну природу характерів, яка проявлялася в жахливих умовах більшовицького режиму. У «Марусі Богуславці», за словами автора, які озвучив Олександр Шугай, відображена «трагедія української молоді, що опинилася в трикутнику: большевизм – гітлеризм – стара Росія, її адепти – «бившіє люди», розчавлене історією «старе», яке в Другій світовій війні раптом підіймає голову, стріляє та вішає «нове» [6, с. 19]. Обсервуючи вияви немилосердної жорстокості більшовицької диктатури, І. Багряний заклав одну з провідних ідей твору про

«незнищенність Людини, Божеського начала в ній, попри всі найжорстокіші і найбрудніші умови» [6, с. 18].

І такий підхід до зображення особистості цілком вписувався в життєве кредо письменника, яке він сформулював у передмові до поеми «Ave Maria» (1929): «Я хочу бути тільки людиною, яких так мало на світі, я хочу бути тільки нею» [3, с. 104].

Події в романі «Маруся Богуславка» відбуваються у місті «Наше» – збірному, вимріяному художньому образі. Сама назва міста свідчить про те, що автору дуже хотілося, щоб українське місто було наше, незважаючи на окупацію його червоною Москвою.

Більшовики намагалися перелаштувати місто «Наше» на свій лад і перефарбували його в червоний колір, який вигорів під яскравим українським сонцем і став рудим: «Червоний колір, колір революції, колір живої бурхливої крові, колір вогню звироднів геть і набув відтінку безглуздя в безкінечній градації» [2, с. 161].

Також варварська більшовицька політика призвела до знищення квітучого українського села. Людей виморили голодом, а тих, що вижили, довели до жахливого стану. Символічним образом нового життя, запровадженого більшовиками, стала Людмила Богомазова, яка отримала кличку «Генеральна лінія». Це колишня купецька дочка, яка після революції «спершу була коханкою начальника НКВД, потім перейшла до рук секретаря Облпарткому, потім в неї закохався голова виконкому, й вона стала його коханкою; потім вона перейшла до голови Споживспілки... Потім знову до начальника НКВД... » [2, с. 99-100]. Ця розпутна й безсоромна особа навіть пишалася своїм становищем і дикою славою, демонструючи в такий спосіб свою зневагу до морально-етичних принципів українців.

Начальник НКВД Сазонов вважав себе новим господарем міста «Наше». Його переповнювало почуття московської пихи та власної «великості». Сазонов уособлював дух тьми і був проклятим вістуном всеубиваючого й паралізуючого жаху більшовицького терору. Всі його дії були спрямовані на те, щоб закріпити

московські порядки в Україні. Але спостереження за українською молоддю навіювали на нього сумні враження. Віковичний дух непокори і прагнення до волі, який виразно проявлявся на обличчях юнаків і дівчат, непокоїв начальника НКВД, і панічний страх заповнював його душу.

I. Багрянний показує у романі «Маруся Богуславка», що більшовики прикладали чимало зусиль, щоб витворити «нову людину» без родової пам'яті, без віри, без мови, без рідної культури, без національної гідності тощо. Але це була марна затія, примітивний і дилетантський підхід до формування особистості. За твердженням німецького філософа Артура Шопенгауера, «характер людини незмінний: він залишається однаковим протягом усього життя»[5, с. 82]. На думку філософа, індивідуальний характер вроджений, його не можна змінити ні мистецтвом, ні випадковими обставинами життя, бо він є творінням самої природи, основні риси його отримані в спадщину від батька та матері [5, с. 84]. Але більшовики цього не усвідомлювали і насильно насаджували українцям чужу, людиноненависницьку ідеологію, намагаючись змінити світ за своїми лекалами.

У романі події розгортаються навколо вистави «Маруся Богуславка» у театрі міста «Наше». Головна героїня твору Ата Дахно – акторка місцевого театру, якій випало зіграти образ Марусі Богуславки в однойменній виставі. В її образі I. Багрянний намагався створити «позитивного героя, що міг би бути взірцем боротьби за душу людини і за ствердження нації для майбутніх поколінь» [4, с. 2].

Композиція роману побудована так, що всі сюжетні лінії сходяться до Ати. Через її сприйняття, різні випробування письменник не тільки відтворює внутрішній стан героїні, а й відтворює навколишній світ та створює різноманітні конфліктні ситуації для розкриття інших характерів дійових осіб. Між репетиціями Ата зустрічається з різними особами, і в діалогах, суперечках, дискусіях розкриваються характери дійових осіб. Вона влучно характеризує представників нової влади – комсомольського вожака Павла Івановича Гука, безпринципного хама товариша Страменко – редактора газети «Червоний комунар», відомого науковця-атеїста професора Подліпкіна. Через Атине

світосприйняття І. Багрянний викриває фальшиву та облудну ідеологію марксизму-ленінізму, пропагандистом якої був професор Добриня-Романов.

Створюючи позитивний образ Ати Дахно, письменник акцентує увагу на тому, що, незважаючи на складні обставини, різні впливи пропагандистів, в Ати інстинктивно спрацьовувала генетична програма, закладена попередніми поколіннями. Ата інстинктивно потягнулася до Петра Сміяна, який продовжував боротися проти більшовиків після підлого розстрілу його старшого брата.

Образ-характер Петра Сміяна відіграє надзвичайно важливу роль в композиційній структурі роману. Саме через нього І. Багрянний намагався втілити ідею непереможності українського національного духу. Петро Сміян уособлює тих українців, які твердо стоять на своїй землі, черпають з неї сили, щоб забезпечити волю та незалежність української нації. Своїм спокоєм, твердістю та незворушністю він вселяв віру та впевненість у жителів міста «Наше».

У фінальній частині роману І. Багрянний детально зосереджує увагу на перипетіях, пов'язаних із прем'єрою вистави «Маруся Богуславка». Дія вистави накладалася на сучасні події московського поневолення. Це була демонстрація непереможності українського національного духу. Все це вийшло стихійно, непередбачено, але закономірно.

І. Багрянний акцентує увагу на тому, наскільки важливий зв'язок національного театру зі своїм народом, який може своєю присутністю кардинально змінити ситуацію. Біля сьомої години до театру масово хлинули люди. Всі білети були вмиль розпродані. Без квитків залишилося більше людей, аніж з квитками. Все це подіяло на змучених акторів з надзвичайною силою, і вони вийшли до рампи підживлені незбагненною енергетикою. Навіть ті, які занепали духом, раптом ожили. Сцена і зал злилися в єдиному екстазі: «Від самого початку перебіг якийсь такий струм, такий повів душевний, що зімкнув тих і тих, залю й сцену, тих, що дивилися, й тих, що зібралися їх потішати, «блазнювати» перед ними... Така іскра пройшла й установила контакт між більшістю людських сердець, що в своїх глибинах таять багато несказаного, але справжнього, усім спільного, надаючи всьому окремого, бажаного їм смислу...» [2, с. 528].

Дія вистави накладалася на сучасні події московського поневолення. Коли Маруся Богуславка звільнила всіх невільників і свого милого з турецької неволі та немилосердної каторги, в залі була неймовірна тиша. І навіть тоді, коли Маруся Богуславка, зінтерпретована й осучаснена відважною Атою, наклала на себе руки, зала тільки глибоко зітхнула. І тільки тоді, коли відкрилася завіса й вийшли перед рампу всі виконавці: режисер, асистенти, актори – одаліски, спаги, яничари, турки, запорожці, шляхтичі, Маруся Богуславка, мати Ганна, Степан, Софрон, почалося щось несамовите. Крики та оплески довго не вщухали.

У романі «Маруся Богуславка» І. Багрянний зобразив складні процеси національного життя українців у передвоєнний період. Письменник показав, як волелюбні українці намагались відстояти свою національно-культурну ідентичність в тенетах московсько-більшовицького поневолення. Адже більшовики нещадно підрубували під корінь український уклад, намагаючись різними способами нав'язати нові порядки в Україні. Безбожництво, нищення родової пам'яті, руйнування звичаїв та традицій, ігнорування особистості, приниження її честі та гідності відбилися на образах-характерах Ати Дахно, Петра Сміяна, Сластьона, які намагались зберегти себе, коли їм протистояли підступні та жорстокі представники влади – Сазонов, Страменко, Добриня-Романов, Подліпкін. Але, незважаючи на величезні зусилля, терор, репресії, знущання над людиною, українці не зламалися, не підкорилися, а вистояли і чекали слушної нагоди для боротьби за право бути господарями на своїй землі.

Література

1. Багрянний І. Золотий бумеранг та інші твори. Київ, 1999. 679 с.
2. Багрянний І. Маруся Чурай. Вибрані твори: У 2-х т. 2006. Т. 1. 582 с.
3. Багрянний І. Публіцистика / Іван Багрянний. Доп., ст., памфлети, рефлексії, есе. Друге видання. Київ, 2006. 856 с.
4. Власенко С. «Мені моя вітчизна сниться щоночі...». *Голос України*. 2016. 4 жовтня.
5. Шопенгауер А. Свобода воли и нравственность. М., 1992. 448 с.
6. Шугай О. Одісея української людини, або джерело епічного мислення Івана Багряного. Вибрані твори: у 2-х т. Київ, 2006. Т. 1. С. 5-7.